

İngiliz Büyükelçisi George Clerk'in Raporlarında Türkiye'de Alfabe Değişikliği

Fahri KILIÇ¹

Özet

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu günden itibaren, batılılaşma yolunda emin adımlarla ilerlemesi, İngiltere'nin ilgisini çekmiştir. Özellikle Türkiye'de gerçekleştirilen alfabe değişikliği İngiliz kamuoyunda geniş yankılar bulmuş, dönemin en önemli gazeteleri uzun yazılarla bu yeniliği okuyucularına aktarmışlardır. Ayrıca 1926 yılından itibaren İngiltere'nin Ankara Büyükelçiliği görevine getirilen Sir George Clerk, Türkiye hakkında tuttuğu raporlarla yeni Türk alfabesinin kabul edilmesini sürecinin her aşamasını hükümetine bildirmiştir. Türkiye'de gerçekleştirilen en köklü devrimlerden birisi olan yeni Türk alfabesinin kabul edilmesi ve uygulaması hakkında görüşlerini içeren raporlar düzenli olarak dönemin İngiltere Dışişleri Bakanları Austen Chamberlain ve Lord Cushendun'a gönderilmiştir. Asılları İngiliz The National Archives, Foreign Office'de yer alan raporların Clerk'in kendi şahsi izlenimleri ile yapmış olduğu özel görüşmelerden ve o dönem Türkiye'de yayımlanan dergi ve gazetelerden derlediği bilgilerden elde ettiği anlaşılmaktadır. 1926-1933 yılları arasında İngiltere'nin Türkiye Büyükelçiliği görevini yürütmüş olan Clerk temsilcilik faaliyetinin yanı sıra tutmuş olduğu raporlarla erken cumhuriyet dönemi Türkiye'nin tarihine de tanıklık yapmıştır. İlk defa yayımlanacak olan raporlarda alfabe değişikliğine yabancı bir diplomatın penceresinden bakılarak Türkiye'nin modernleşme tarihinin en radikal kararının nasıl algılandığını görmek mümkündür. Bu çalışmada, Türkiye'de Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde gerçekleştirilen alfabe değişikliği sürecinin İngiltere'nin Türkiye Büyükelçisi George Clerk'in raporlarına yansımaları ele alınacaktır. Ayrıca Türkiye'de yürütülen yeni Türk alfabesine geçiş için sürdürülen çalışmaların İngiliz kamuoyunda nasıl algılandığı aktarılmaya çalışılacaktır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme tekniği kullanılarak yapılan bu çalışmada; dönemin İngiliz ve Türk arşiv kaynakları ile süreli yayınlar ve alan yazınında yer alan çalışmalara başvurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, İngiltere, alfabe, George Clerk, Mustafa Kemal

The Alphabet Change in Turkey in the Reports of British Ambassador George Clerk

Abstract

That Turkey has been firmly proceeding with westernization since the establishment of the young Turkish Republic caught the attention of Britain. Especially the alphabet change in Turkey made a tremendous impact on the British public opinion, and this reform was explained in the most significant newspapers of the time. Besides, the British Ambassador to Ankara Sir George Clerk acting since 1926 informed his government about every step of adoption of the new alphabet in his Turkey reports. The reports including his remarks on adoption and implementation of the new Turkish alphabet which is one of the most radical reforms in Turkey were regularly sent to then British Minister for Foreign Affairs Austen Chamberlain and Lord Cushendun. It is understood that Sir Clerk wrote the reports, originals of which are in the National Archives in Foreign Office, based on his own impressions as well as his private meetings and also on newspapers and journals published in Turkey at the time.

¹ Doç. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, e-posta: kilic_f@ibu.edu.tr. <https://orcid.org/0000-0002-0882-5811>

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 2 June 2022

Acting as the British Ambassador to Turkey between 1926 and 1933, Sir Clerk was also a witness to the early republican period of Turkey thanks to his reports. With the reports to be published for the first time, it is possible to see how the most radical decision of the modernization history of Turkey was taken, looking through a foreign diplomat's view on the issue. In this work the reflections of alphabet change, realized in the leadership of Mustafa Kemal Atatürk in Turkey, on the reports of British Ambassador to Turkey George Clerk will be analysed. How the works conducted in Turkey during the alphabet transition were perceived in the British public opinion will be another aspect. In this work the document analysis technique of qualitative research method is used and the references are British and Turkish archives and periodicals as well as the works in the related field.

Keywords: Turkey, UK, Britain, alphabet, George Clerk, Mustafa Kemal

Giriş

Türkiye'nin Arap esasına dayalı alfabenin yerine Latin esasına dayalı yeni bir alfabeği alma kararı, yurt içinde olduğu kadar, yurt dışında çeşitli ülkelerde de yakından takip edilmiş ve yankılar uyandırmıştır. Yabancı kamuoyu tarafından bu dönemde Harf İnkılabının gerçekleştirilmesinden önce hazırlık aşamasında yapılanlar, inkılâbın yapılması ve uygulanmasıyla ilgili çalışmalar her zaman dikkatle izlenmiştir.² Özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın yeni harfleri öğretmek amacıyla çıktığı yurt gezileri sırasında elinde tebeşir karatahtanın başında, vatandaşa okuma yazma öğretmesi neredeyse bütün dünyanın ilgi odağı olmuştur.³

Türkiye'deki alfabe değişikliğiyle ilgili gelişmeler, başta İngiltere, Fransa, Almanya, Mısır, SSCB ve ABD olmak üzere büyük ülkeler tarafından yakından takip edilmiş ve bu ülkelerde farklı yansımaları olmuştur. Özellikle Türkiye'de gerçekleştirilen alfabe değişikliği İngiliz kamuoyunda geniş yankılar bulmuş, dönemin en önemli gazeteleri uzun yazılarla bu yeniliği okuyucularına aktarmışlardır.⁴ Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde yürütülen yeni Türk alfabetesini tanıtmaya ve öğretmeye faaliyetlerine büyük ilgi göstermişlerdir. Örneğin Londra'da çıkan *The Times* gazetesi "Mebuslar Okula Gidiyorlar" başlıklı haberinde Dolmabahçe sarayında iki yüzü aşkın Türk mebusu, memuru, subayı ve gazetecisinin, 1 Ocak 1931 tarihinde yaygın biçimde kullanılacak olan Lâtin alfabesi konusunda İbrahim Necmi Bey tarafından beş saatlik bir kurs verildiği belirtilmektedir. Ayrıca büyük bir reform olarak nitelendirdiği Alfabe değişikliğinin eğitim-öğretimi kolaylaştıracağını, Avrupalıların Türkçe Türklerin de Avrupa dillerini daha kolay öğrenebileceğini bu sayede Türklerin, her zamankinden daha çok batıya yaklaşacağını ifade etmiştir. Türk harfleri yasasının yürürlüğe girişi üzerine yine *The Times* gazetesinde "Yeni Türk Alfabesi" adlı bir başyazı

² Şükrü Haluk Akalın, "Cumhuriyet Döneminde Türkçe", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 18, Yeni Türkiye Medya Yayınları, Ankara, 2002, s. 31.

³ Fahri Kılıç, *Yeni Türk Alfabesinin Kabulü Ve Öğretiminde Kullanılan Yöntemler-Araçlar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2012, s. 227-228

⁴ Dönmez, Cengiz; *Tarihi Gereçekleriyle Harf İnkılâbı ve Kazanımları*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2008, s. 294.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 2 June 2022

yayımlanmıştır. Yazıda Mustafa Kemal Paşa'nın kullanılmakta olan Arap alfabesinin yerine Lâtin alfabesinin alınması uğrunda kampanyayı dört ay önce açtığını, Batı yazısının alınmasını salık vermekle yetinmediğini yeniliğin propagandasını ve öğretmenliğini de yaptığını belirtmektedir. Ayrıca gazetelerde, dergilerde, reklâmlarda Lâtin harfleri kullanma zorunluğu getiren on bir maddelik yasa daha Büyük Millet Meclisinden geçmeden önce, okur-yazar Türklerin önemli bir bölümü yeni alfabeyle öğrenmeğe koyulduğunu, en çok etkilenen Türkçe gazetelerin sahiplerinin yeni matbaa harflerini ısmarladıklarını, gazetelerin resimli sayfa ile başlıklarını Türkçeleştirdiğini aktarmaktadır. Yine gazetede yoruma göre yeni Türk alfabesi ile Türkçe konuşan halklar arasında tarihte ilk kez genel eğitim öğretim olanağı sağlanacak, Lâtin alfabesinin alınması ile Türkçeye batı kaynaklı sözcükler ve fikirler girecektir.⁵ Bu görüşlerin yanı sıra İngiltere, Türkiye'nin Arap alfabesinden Latin alfabesine geçme kararını Ortadoğu'da bulunan sömürgelerini etkileyebileceği düşüncesiyle diğer yabancı ülkelere göre daha yakından takip etmiştir. Böyle köklü bir değişikliğin hemen hemen olaysız geçmesi, İngilizleri pek şaşırtmış olmakla birlikte İngiliz basınında konuyla ilgili pek çok haber ve yorum yer almıştır.⁶ Örneğin, Londra'da çıkan *The Daily Telegraph* gazetesi, yasa çıkmamasına rağmen, okullar açılır açılmaz yeni alfabeyle öğretime başlanacağını, gazetelerin her gün okuyucularına dersler verdiğini, haberlerini yeni harflerle yayınlamaya başladığını, tramvayların, gemilerin, trenlerin ve otobüslerin gidecekleri yerleri gösteren yazılarının yeni yazıya çevrildiğini belirtmektedir. Yine *The Times* gazetesi de yeni Türk harflerini tek tek tanıtarak, Halk Partisi, Türk Ocağı, Kızılay, Çocuk Esirgeme gibi önemli kurumların yeni alfabe kursları açtıklarını bildirmektedir.⁷ *The Illustrated London News* gazetesi de gerçekleştirdiği büyük işlerin ardından Mustafa Kemal Paşa'yı Rus Çarı Petro ile karşılaştırmış, *The Observer* ise, Latin harflerinin kabulünün Türk toplumunda dinin yerini büyük ölçüde etkileyeceğini belirtmiştir.⁸ İngiliz basınında çıkan konuyla ilgili haberlerin bazıları Türk basını tarafından da dikkate alınmış ve tercüme edilerek okuyuculara aktarılmıştır. Örneğin, *The Times* gazetesinde çıkan bu konudaki bir yazı, Cumhuriyet gazetesi tarafından "Taymıs'ın Mühim Bir Makalesi" başlığıyla okuyuculara verilmiştir.⁹ Bu arada Glaskov'da "Simplified Spelling Society" adlı İngilizlerin imlayı sadeleştirme cemiyeti, gerçekleştirilen Harf İnkılâbı'ndan dolayı Mustafa Kemal Paşa'ya bir tebrik telgrafı göndermiştir.¹⁰

⁵ Bilal N Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992, s. 255.

⁶ Mustafa Yılmaz, *İngiliz Basını ve Atatürk'ün Türkiye'si*, Phonix Yayınevi, Ankara, 2002, s. 84.

⁷ Şimşir, a.g.e., s. 164-165.

⁸ Mustafa Yılmaz, "İngiliz Kamuoyu ve Harf İnkılâbı", *80.Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu*, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 422-426.

⁹ Cumhuriyet, 12 Aralık 1928.

¹⁰ CBA, A.IV-17-d, D. 71, F.43-1.

1. Sir George Clerk'in Türkiye Büyükelçiliğine Atanması

Cumhuriyet'in ilk yıllarında İngiltere'nin Türkiye Büyükelçisi görevini yürüten Sir Ronald Charles Lindsay'ın Almanya'ya Büyükelçi olarak atanması üzerine yerine Prag Başkonsolosu George Clerk atanmıştır. İngiltere'nin 1926-1933 yılları arasında Türkiye büyükelçiliği görevini yürütecek olan George Clerk oldukça tecrübeli bir diplomattır. Türkiye ile İngiltere arasında yeni bir dönemin başlamasına yol açan yeni büyükelçinin atanma süreci de diplomatik teamüllere uygun olarak gerçekleşmiştir. Bu durumu İngiltere'nin eski Büyükelçisi Ronald Lindsay görevinin sona erdiğini yerine yeni bir sefirin atandığını yeni büyükelçinin agreman onayını Türk dışişleri bakanlığına şu ifadelerle talep etmiştir:

"... Sir A. Chamberlain'den aldığım talimatlara göre, Britanya Majestelerinin Büyükelçisi görevlerini yerine getirmem gerekeceğini ve yakında Berlin'e nakledileceğimi Cumhuriyet Hükümetine bildirmek zorunda olduğum için üzgünüm.

*2-Türk Hükümetine, Tam Yetkili Büyükelçi sıfatıyla halefim olarak Sir George Clerk'in adını önermek ve bunun onayını talep etmekle görevlendirildim. Sir George Clerk şu anda Prag'da Majestelerinin Bakanındır ve Ekselanslarından, Cumhuriyetin Başkanı ve Hükümetinin bu atanmasıyla ilgili memnuniyetinizi uygun zamanında bana bildirmesini istemekten onur duyarım. Saygılarımla."*¹¹

İngiliz Büyükelçisinin bu talebi üzerine Türk Dışişleri Bakanlığı George Clerk'in büyükelçi olarak ataması için agreman verildiği dönemin Dışişleri bakanı Tefik Rüşdü (Aras) Beyin şu cevabi yazısı ile bildirilmiştir:

*"İngiliz Sefiri Sir Ronald Lindze'nin ayrılmasını çok teessürle karşılamakla beraber Prag Sefirleri Sir George Clark'ın İngiltere Hükümetinin Türkiye Büyükelçiliğine tayinine muhteviyetiyle agreman [uygunluk] verdiğimizizin tebliği mercudur. 14/7/926 Tefik Rüşdü"*¹²

İngiltere'nin 1926-1933 yılları arasında Türkiye büyükelçiliği görevini yürütecek olan Sir George Russell Clerk (1874-18 Haziran 1951) 1898 yılında İngiliz Dış İşleri Bakanlığına girmiş olduğu memuriyetine 1903'ten 1907'ye kadar Habeşistan'da, 1910'dan 1911'e kadar İstanbul'da, 1919'dan 1926 Çekoslovakya'da görev yapmıştır. Kariyeri boyunca birçok özel görevde bulunmuş olan İngiltere'nin Prag Başkonsolosu Clerk 8 Temmuz 1926 tarihinde de Türkiye Büyük Elçiliğine atanmıştır.¹³

¹¹ Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Hariciye İdari Müdüriyeti., 192-72, M-06-07-1926-1-3

¹² CBA, HR.İM., 192-72, M-06-07-1926-5

¹³ CBA, HR.İM., 255-56, M-19-11-1926-4

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 2 June 2022

George Clerk'in Cumhuriyet Arşivi Hariciye kalemindeki özgeçmişine bakıldığında daha önce konsolos olarak görev yaptığı ülkeye büyükelçi olarak atandığı anlaşılmaktadır.¹⁴ Türkiye konusundaki görev yaptığı yıllardan elde ettiği deneyimlerinden yola çıkarak iki ülke arasında diplomatik faaliyetlerin geliştirilmesini amaç edinmiştir. Bu dönemde özellikle Musul sorunu nedeniyle Türk İngiliz ilişkileri diplomatik faaliyetlerin yoğun olarak yaşandığı bir döneme denk gelmektedir. Yine bu dönemde İzmir Suikast girişimi nedeniyle tutuklananların Ankara İstiklal mahkemelerinde yargılamaları yapılmaktadır. Türkiye'nin iç ve dış sorunlarının yoğun olduğu bir dönemde göreve başlayan büyükelçi uzun bir süre Cumhurbaşkanı ile de görüşmemiştir. Bu durum büyükelçinin 19 Kasım 1926 tarihinde yaptığı şu çok acil mahreçli yazısından anlaşılmaktadır:

"...Az önce Ankara'dan Başkan'la görüşme tarihinin henüz belirlenmediğini, ancak bunun en erken önümüzdeki Pazartesi'den önce gerçekleşmeyeceğini belirten bir telgraf aldım. Bu nedenle, Bay Knox'a ¹⁵acilen bir telgraf çekeceğim ve Başkan için her zaman müsait olduğum için (Başkanın her an emrinde olduğum için) duruşmanın hangi gün için düzenlendiğini kesin olarak öğrenene kadar Ankara gezimi erteleyeceğimi söyleyeceğim. Eğer gerçekten de önümüzdeki Pazartesi gününe ertelenirse, yarın Ankara'ya hareket etmek için beni zamanında bilgilendirmenizi umuyorum.

Bu arada Irak Yüksek Komiseri buraya geldi ve ay sonundan önce Beyrut'taki Suriye Yüksek Komiseri ile randevusu olduğu için bu ayın en geç 23'ü veya 24'ünde seyahatine devam etmek zorunda. Büyükelçilik, Hükümetinizin, onunla temasa geçmek için Sir Henry Dobbs'un Türkiye'deki varlığından yararlanmak istediğini anlamıştı ve Sir Henry Dobbs ve ben bu durumda sadece iyilik görüyoruz. (Bu durumu lehte bir davranış olarak görüyoruz- bu durumda bir olumsuzluk görmüyoruz) Ancak Yüksek Komiser'in çok sınırlı bir zamanı olduğu için, hemen Ankara'ya gitmediği takdirde bu mümkün olmayacaktır.

Bu nedenle Yüksek Komiser'i Türk yetkililere kendimin takdim etme isteğinden vazgeçtim ve Türk Hükümeti'nin kendisini karşılamaya hazır olacağı umuduyla kendisinin yarın Ankara'ya gitmesini rica ediyorum. Aksi durumda, Ekselanslarından beni bu haberci (mektup) aracılığıyla bilgilendirmesini rica ederim. Ama benimle aynı fikirdeyseniz, Sir Henry Dobbs'un gelişini bildirmek için Dışişleri Bakanına acilen bir telgraf çekmenizi rica ediyorum. Yüksek Komiser'e bu Büyükelçiliğin Birinci Sekreteri Bay Edmonds eşlik edecek. Sizleri rahatsız ettiğim için tekrar affınızı isterken, Ekselanslarıma en yüksek saygı ve sevgilerimi sunuyorum."¹⁶

¹⁴ Bkz. Ek-1.

¹⁵ Ebru Boyar, "Türk-İngiliz İlişkilerinde Prestij Faktörü (1923-1938)", *Belleten Dergisi*, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 1183.

¹⁶ CBA, HR.İM., 192-72, M-06-07-1926-01

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 2 June 2022

Büyükelçi George Clerk Türkiye’de kullanacağı makam aracının gümrük vergisinin alınmaması için 3 Şubat 1927 tarihinde Dışişleri Bakanlığına bir başvuru yaparak şu talepte bulunmuştur:¹⁷ “İngiliz Büyükelçiliği adına (Morris Cowley markalı bir otomobil “Maronian” gemisi ile 171875 numaralı, motor numarası 196543 olan, Oğ Morris Company acentelerine ait otomobil) İstanbul’daki 115 Grand’Rue de Pera adresine teslim edilecek olan otomobilin, acentelerin ithalat vergilerini ödemededen gümrükten çıkarmalarını sağlayan gerekli teslimat izninin verilmesine minnettar olurum.”¹⁸

Daha önce başkonsolos olarak görev yaptığı İstanbul’a aşına olan George Clerk yerleşimini tamamladıktan sonra temsilcilik faaliyetinin yanı sıra Dışişleri Bakanlığına gönderdiği raporlarla Türkiye’deki alfabe değişikliği hakkında bilgiler iletmiştir.

2. Türkiye’de Alfabe Değişikliği Hakkında Büyükelçi George Clerk’in Raporları

Clerk 1926-1933 yılları arasında İngiltere’nin Türkiye büyükelçiliği görevini yürüten temsilcilik faaliyetinin yanı sıra tutmuş olduğu raporlarla erken cumhuriyet dönemi Türkiye’nin tarihine de tanıklık etmiştir.¹⁹ Türkiye’de ulusal ve uluslararası gelişmelerin yoğun olarak yaşandığı bir dönemde Birleşik Krallığın Ankara Büyükelçiliği görevini sürdüren Sir George Clerk tarafından hazırlanan raporlar düzenli olarak ülkesine gönderilmiştir. Sadece alfabe konusunda değil birçok konuda İngiliz Büyükelçiliğinin hazırladığı raporlar aracılığıyla, Türkiye’de meydana gelen gelişmeler, Birleşik Krallık hükümetine aktarılmıştır. Raporlar, İngiliz Büyükelçiliğindeki çalışanlar tarafından uzmanlık alanlarına göre ele alındıktan sonra İngiliz Büyükelçisi tarafından incelenerek bir araya getirilip, Birleşik Krallık Hükümetine gönderilmiştir. Sir George Clerk, Türkiye’deki alfabe değişikliği hakkında tuttuğu raporlarda da bu kapsamda yürütülen faaliyetlerin en dikkat çekici olan konularından birisini oluşturmaktadır.²⁰

I. Rapor

Büyükelçi George Clerk yeni Türk alfabesi hakkında ilk raporunu İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Austen Chamberlain’e 20 Mayıs 1928 tarihinde İstanbul’dan göndermiştir. 1 Haziran’da Londra’ya ulaştığı anlaşılan mektupta TBMM’de Uluslararası rakamların kabul edildiği yasa hakkında gizli bilgilerin yer aldığı özetle şu hususlar bulunmaktadır.²¹

¹⁷ CBA, HR.İM., 256-31, M-03-02-1927

¹⁸ Bkz. Ek-2.

¹⁹ Edip Mustafa Çelik, “İngiliz Büyükelçilik Yıllık Raporlarında Türk Dış Politikası (1933-1937)”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt: 3, Muş 2017, s. 26.

²⁰ Ufuk Erdem İngiliz Elçisi George Clerk’in 1927 Türkiye Raporu (1927 Yılı Türkiye Fişlemeleri), *Atatürk Dergisi*, cilt 3, sayı 2, Erzurum, 2014 s. 48.

²¹ The National Archives, Foreign Office, 371/13094 [E 2877/580/44]

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 2 June 2022

1. Büyük Millet Meclisi, Avrupa rakamlarının kullanılmasını 1 Haziran 1928'den itibaren tüm resmi daireler için ve Haziran 1931'den itibaren özel işletmeler için zorunlu hale getiren bir yasayı oyladı.

2. Maliye Bakanı, yasa tasarısını sunarken, değişikliği yapmakta zorluk çekmediğini ve Türkiye'nin ticari ilişkilerinin zarar görmemesi için kabul edilmesinin şart olduğunu söyledi.

3. Milletvekilleri, Hükümetin, Latin harflerinin kabulü için uzun zamandır beklenen yasayı ne zaman getireceğini sordular. Eğitim Bakanı, Hükümetin hiçbir şekilde projeden vazgeçmediğini, ancak görevlendirilen komisyondan, kapsamlı bir araştırma yapılmasını istendiğini, şu anki fikrin, önümüzdeki kıştan itibaren gazetelerin, resmi ve özel yazışmalar da Latin harflerinin benimsemesinin zorunlu kılan bir yasayı, beş yıllık bir süre içinde, kademeli olarak geçiş yapmak olduğunu, belirtti.

4. Şüphesiz her sınıftan Türkler, Kuran'ın ve nesiller boyu kullanılan tüm sevdikleri dini yazılarının bu şekilde terk edilmesinden rahatsız olacaklardır. Ama şimdi camilerde vaazlar Türkçe olup Kuran'ın Türkçe tercüme serbestçe ucuza satılmaktadır. Türkçeden Latinceye karakter sayısı nispeten küçüktür. Arap alfabesi Türkçe yazıya kesinlikle uygun değildir. Ünlülerin olmaması pek çok öğrenciyi şaşırtıyor. Avrupa harflerinden oluşan yazı dili, sadece yabancılar tarafından değil, aynı zamanda Türk çocuğu tarafından da daha kolay öğrenebilir.

5. Batı dünyasının gidişatına olan bu eğilim, tatil gününe karşı mevcut tavırla da kendini göstermektedir. Milliyetçiliğin yüksek dalgası sırasında, Hıristiyanların ve Yahudilerin cuma günü dükkanlarını ve ofislerini açmaları kesinlikle engellendi. Sonuç olarak, ticaretlerini kaybetmek istemedikleri sürece pazar ve cumartesi günleri zorunlu olarak açılmak zorunda kaldılar. Ankara'daki siyasi liderler arasında Pazar gününü tatil günü olarak kabul eden güçlü bir hareket var.²²

II. Rapor

Büyükelçi George Clerk yeni Türk alfabesi hakkında ikinci raporunu Dışişleri Bakanı Chamberlain'e 22 Ağustos'ta 1928 tarihinde İstanbul'dan göndermiştir. 28 Ağustos'ta Londra'ya ulaştığı anlaşılan raporda yeni Türk alfabesinin kabul edilmesi yolunda önemli kararların alınması hakkında gizli bilgilerin yer aldığı raporda özetle şu konular yer almaktadır:²³

1. Geçen 29 Mayıs tarihli 268 no'lu gönderimde, Avrupa karakterlerinin tanıtımına yönelik ilk adımın, tüm devlet dairelerinde Avrupalı figürlerin kullanılmasını emreden yasanın yürürlüğe girmesiyle atıldığını bildirdim. Duyuruyu yapan basın telgrafındaki bir

²² Bkz. Ek-3.

²³ FO371/13094 [E 4293/560/44]

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 2 June 2022

hataya, değişiklik tarihi 1929 yerine bu yaz olarak verildi. Her halükârda, basın zaten Avrupa rakamları kullanıyor, İstanbul belediyesi onları önümüzdeki ay resmi kullanıma sokmayı teklif ediyor ve onlar önümüzdeki yaz genel resmi kullanımda olacak.

2. Avrupa karakterlerinin tanıtımının en az beş yıl boyunca tamamlanmayacağı varsayılmıştı. Ancak bu yaz başta İstanbul, İzmir olmak üzere birçok yerde olan Ankara'nın önde gelen isimleri, boş zamanlarının bir kısmını kararlı bir çaba ile yeniliği hızlandırmak için ayırıyorlar. Geçen gün birinin bana dediği gibi, kimse zahmet etmeyecek, yeni harfleri, kendisine zorlanmadan önce beş yıl olduğunu düşünüyorsa öğrenir, ancak iki yılın sonunda onları kullanmak zorunda kalacağını düşünürse herkes onları öğrenmeye çalışır. Bu nedenle, yeni alfabenin iki yıl içinde resmi kullanımda olacağı söylemiştir.

3. Konuya her türlü tanıtım yapılıyor. Her gün gazeteler, ister ünlü bir şiir olsun, isterse Gazi'nin bir sözü olsun, yeni alfabede birkaç paragraf yayınlıyor. Yeni yazıda, bir makale şimdiden ödüllü bir yarışma başlattı. Üniversite, Basın Derneği, eğitim kolejleri ve Türk ocakları. Ama en büyük itici güç Gazi'nin bizzat yaptığı hareket. Yeni harfler "Avrupalı karakterler" olarak değil "yeni Türk karakterleri" olarak benimsenmelidir. Türk aklı bir mengene gibi Arapça karakterler tarafından tutulmuştur. Bu nedenle, yeni Türk harflerini öğrenmeyi hızlandırmak için herkesin görevi olduğunu söylüyor ve gazeteler kendi yazılarının tıpkıbasımlarını yeni üslupla yayınlıyor. Kabine Bakanı ve onu Dolmabahçe'de sık sık ziyaret eden diğerleri için bir sınıf başlatıldı. Gazi Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan toplantılarda halk arasında yapılan eğlencelerde daima bir kişiyi seçip derslerin nasıl gittiğini soruyor. Geçen Cuma günü yapılan deniz tekne yarışında bulunanlar, Pan-İslam'ın kurucusu Abdülhamid'in emriyle inşa edilmiş olan Cumhurbaşkanının yatının kıç tarafında isminin "Ertoğrul" şeklinde yazılı olduğunu gördüler.

4. Yeni harflerin bu şekilde duyurulmasına rağmen, yeni alfabenin kesin biçiminin henüz nihai ve resmi olarak belirlenmedi. Ancak oldukça başarılı çalışmalar yürüten Filologlar bir ses için bir harf prensibinde birleştiler. Yeni harfler yapılmadı, ancak olağan harflerden bazıları alışılmadık kullanımlara tabi tutuldu veya aksan işaretleri verildi. Hiç şüphe yok ki bu karar Fransız Büyükelçiliği'nde büyük bir hayal kırıklığına neden oldu. Genel olarak yabancı dünya için, şu anda yalnızca Arapça karakterlerde en katı ayrıcalıklarla sergilenen istasyonların ve diğer faydalı işaretlerin adlarını yakında çıkarmanın mümkün olabileceği düşüncesi oluştu.

III. Rapor

Büyükelçi George Clerk yeni Türk alfabesi hakkında ikinci raporunu dönemin İngiltere Dışişleri Dış İşleri Bakanlığına yeni atanan yeni Dış İşleri Bakanı Sir Lord Edmonds Cushendun'a 27 Eylül 1928 tarihinde İstanbul'dan göndermiştir. Ayrıca bu rapora Trabzon Konsolosu Matthews'in gönderdiği rapor da eklenmiştir. Matthews tarafından tutulan raporda

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 2 June 2022

Anadolu’da yeni Türk alfabesinin kabul edilmesi için yürütülen faaliyetlerin bir örneğini görmek mümkündür. İngiliz sefaretı tarafından gönderilen ve 1 Ekim’de Londra’ya ulaştığı anlaşılan mektupta yeni Türk alfabesinin kabul edilmesi yolunda önemli kararların alınması hakkında gizli bilgilerin yer aldığı şu hususlar ön plana çıkmaktadır:²⁴

1. 22 Ağustos tarihli 391 numaralı gönderime atıfta bulunarak, Majestelerinin Trabzon’daki konsolosundan gelen bir sevkiyatın bir nüshasını ilişitirdim. Trabzon’da yeni alfabenin yayılması için hareket tüm hızıyla devam ediyor. Bay Matthews, sakinlerin yeni harfleri öğrenirken bekledikleri zorluğu yaşamadıklarını öte yandan, Gazi tarafından okuma yazma bilmeyenler arasında uyandırılan coşkunun etkili olduğunu belirtiyor. Çoğu insanın iddiası Arap alfabesi konusunda hayatları boyunca hiçbir zaman ustalaşamayan insanlar yeni Türk harflerinin kullanımını birkaç dakika içinde elde edebilecektir.

2. Kampanya hararetili bir şekilde devam ediyor. Adalet Bakanlığı ve hatta Diyanet İşleri Başkanlığı kadrolarına yeni alfabe eğitimi vermeye başladılar. Tefvik Rüştü Bey, dairesinin yazışmalarının yakında yeni karakterlerde yapılacağını beyan ediyor. Milletvekillerinin bir kısmı Dolmabahçe Sarayı’ndaki özel kurslara davet ediyor. İzmir deki hapisaneler mahkûmlar, Gazi’ye “Türk” harfleri ile yazılmış dilekçeler sunarak Adalet Bakanı’nın kalbini eritmeye çalışıyorlar.

3. Gazi baş propagandacı olmaya devam ediyor. Geçenlerde Marmara’ya yatı ile Tekirdağ ve Bursa’ya sürpriz ziyaretler yaptı, oradaki devlet dairelerinde göründü ve yetkililere alfabe hakkında nutuk attı. Tekirdağ’da bir eczaneye gitti ve bir hocadan Arapça bir cümle yazmasını istedi. Kimse okuyamadı. Gazi daha sonra aynı Arapça cümleyi yeni yazıya yazdı ve herkes -tabii ki- kolaylıkla okudu. Ardından, Camilerde sergilenen Arapça metinlerin ne olacağını sorulması üzerine gece yarısı, telsiz bildirisi ile verdiği cevapta Arapçanın Müslüman ibadetinden yakın zamanda kaybolmasına izin verilmeyeceği uyarısında bulundu.

4. Gazi Çanakkale ve Gelibolu’yu ziyaret etti. Yine alfabe konusunda yetkililere seslendi. Ve yarımada’daki tarihi olaylara ilişkin hatıraları, basında büyük ölçüde yeni karakterlerle yeniden üretildi. Böylece kampanya devam ediyor. Yarı resmi Milliyet’in yakın tarihli bir baş makalesinde eski Arap harflerinin oluşturduğu bariyerin kaldırılmasıyla tüm ırksal unsurların asimilasyonu kolay olacağı ifade ediliyor. Bu durum Türkiye’deki Rumların, Ermenilerin ve Yahudilerin kaygılanmalarına yol açıyor.

IV. Rapor

İngiltere’nin Trabzon Konsolosu Matthews tarafından 27 Ağustos 1928 tarihinde Büyükelçi George Clerk’e gönderilmiştir. Büyükelçinin de Londra’ya gönderdiği raporda

²⁴ FO371/13094 [E 4759/560/44]

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 2 June 2022

yeni Türk alfabesine geçiş sürecinde Trabzon şehrinde yaşanan gelişmeler şu şekilde aktarılmıştır:

1. Ekselanslarının bilgisine sunmaktan onur duyarım. Gazi'nin İstanbul'daki Sarayburnu açıklaması Latin alfabesinin kullanılması hususu burada beklenmedik bir durum değildi. Çağrılarının doğası gereği, okumayı ve yazmayı bilmek zorunda olan sakinleri yazmak istiyorum.

2. Yerel basın ve çoğu otomobil geçen Haziran ayının başından beri eski Arap rakamları yerine yeni "uluslararası" rakamları kullanıyor. Yerel Türk gazeteleri "Yeni Yol" ve "Ticaret Gazetesi" yeni karakterlerde her sayıda birkaç cümle örnek yayımlıyor, Arabalar artık isim levhalarındaki "Tirabzon"u Arapçadan Latin harflerine çeviriyor.

3. Yerel "Türk Ocağı" yeni karakterleri öğretmek için sınıflar düzenliyor ve Vali, İçişleri bakanlığından yeni resmi alfabeden 50.000 kopya tedarik edilmesini istedi.

4. Bugün sohbet ettiğim Bakü Müslümanı, Latin karakterlerinin Azerbaycan'ın Sovyet Kafkasya cumhuriyetlerinin Müslüman gazeteleri tarafından başarıyla kullanıldığını söyledi.

V. Rapor

Türkiye'nin İngiliz Sefareti tarafından İngiltere Dışişleri Dış İşleri Bakanlığına 27 Eylül 1928 tarihinde İstanbul'dan göndermiştir. 1 Ekim'de Londra'ya ulaştığı anlaşılan raporda yeni Türk alfabesinin kabul edilmesi yolunda ve uygulanmaya başlanması hakkında gizli bilgilerin yer aldığı raporda özetle şu hususlar bulunmaktadır:²⁵

1. Gazi'nin, İstanbul sakinlerine zarif bir veda mesajı bırakarak, belirli arkadaşlarıyla birlikte Karadeniz yoluyla Ankara'ya doğru yola çıktığını bildirmekten onur duyarım. Sinop'a uğradıktan sonra Samsun'da İsmet Paşa ve Sağlık Bakanı tarafından karşılandı ve tüm grup demiryolu ve araba ile Amasya, Tokat, Sivas ve Kayseri'den Ankara'ya döndü. Gazi kara tahtasını her yerde, (çarşıda pazarda) kurdu ve halka yeni alfabeği öğretti. Sivas'ta belediye başkanının 6 yaşındaki oğluna hatasız yazdırdı. Gazi okuma yazma bilmeyen bir kasabın adını on dakika içinde yazmayı öğrettiği ve bunun üzerine kasabadaki diğer tüm kasaplara öğretmesini tembihledi. Bu nedenle, muhtemelen 1928 yılı muhteşem yıl bir olarak kabul edilmelidir.

2. Yetkililer 1927 yılında ancak 56.000 yetişkinin eski Arapçayı okuyup yazmayı öğrenebildiği için yeni alfabenin geleceğine ikna olmuşlar. Bu yüzden ilerleme hızını çok daha hızlı hale getirmek için on beş bin öğretmen yeni harfleri öğretmek için eğitildi. Ders kitapları hemen kullanılmak üzere basılıyor. Yeni bir sözlük, birkaç hafta içinde çıkacak. Sadece İstanbul'da yeni alfabeği öğretmek için 200 derslik açıldı. Halk Partisi komitesinden

²⁵ FO 371/13094 [E 4759/560/44]

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 2 June 2022

vekiller İstanbul ve İzmir'deki evlerinin rahatlığını terk ettiler ve şeflerini taklit ederek yeni hareketi canlandırmak için seçim bölgelerini geziyorlar. Yeni harfler Gazi ile daha da yakından özdeşleşiyor. Gazi Alfabetesi adını alıyor. Birkaç gün önce alfabede kafa karışıklığına yol açan (-) kısa çizginin kaldırılmasına karar verdi. Gazi ülkenin erişilebilir her bölgesine ziyaret ediyor. Genel olarak propaganda o kadar yoğun ki, resmi birimler şimdi yeni yazının önümüzdeki ayın ilk günü için duyurusunu yapıyorlar.

3. Diğer birimlerin yanı sıra Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olan hocalar da kurslara davet edildi. Genel olarak kamuoyu, yeni alfabenin getirilmesinin şapka takmaktan çok daha ciddi bir iş olduğunu anladı. Ancak bazı Türk ebeveynler, çocuklarının Kuran'ı Türkçe'ye çevrilmediği ve yazıya geçirilmedikçe okuyamayacak şekilde büyüyeceğini düşünüyor. Ayrıca, bazı hocaların, yeni alfabeyle karşı oldukları görülüyor. Gazi hakkında cahiller arasında güya tüm ülkeyi Hıristiyanlığa döndürmek istediğini iddia eden saçma sapan söylentilerin olması şaşırtıcı değil. Fakat sonuçta toplum hükümetin yeni yazıya geçirilmesine izin verdiği dini kitapların ve onaylanan kitapları öğretmeye yetecek kadar modern hocaların etkisine tabi olacaktır.

4. Genel olarak bilinmemekle birlikte, bir süre önce Gazi'nin, modern bir ibadet biçiminin uygulanabileceği Çankaya Köşkünün yakınında bir cami inşa etmeyi düşündüğü bir gerçek gibi görünüyor. Erken olduğunu düşünen arkadaşları yüzünden projeden şimdilik vazgeçildi. Ancak, bu yaz Hristiyan ibadet biçimlerini Müslümanlığa uyarlamayı düşünen bir komisyonun tavsiyeleri ile sıralar ve müzik tanıtılacak, abdest alınmayacak, botlar ve ayakkabılar çıkarılmayacak, hatta ibadet dili Türkçe olacaktır. Komisyon, dogma alanına bile girdi ve Müslüman kutsal kitaplarının tüm yorumunun modern bilim ve felsefe ışığında elden geçirilmesi gerektiğini önerdi.

VI. Rapor

Ankara'dan İngiliz Büyükelçiliğinden 27 Kasım 1928 tarihinde Bay Edmonds, Sir Austen Chamberlain'e gönderilen mektup 3 Aralık 1928 tarihinde Londra'ya ulaşmıştır. Raporunda yeni Türk alfabesinin kabul edilmesi yolunda ve uygulanmaya başlanması hakkında gizli bilgilerin yanı sıra Türkiye'deki Fransızcanın yerine İngilizcenin yaygınlaşmasının getireceği siyasi ve ticari fırsatlara değinilmektedir.²⁶

1. Türkiye'de zorunlu eğitimin getirilmesi ve yeni alfabenin uyarlanması, Türk Hükümeti'nin eğitim reformları konusundaki mevcut iştahını fazlasıyla tatmin etmiş olabilir, ancak, Bay Helm'e henüz verilen bilgiler doğruysa, şimdi düşünülen daha ileri reform yapılacağıdır. Türk ortaokullarında öğretilen ve tek yabancı dil olan Fransızcanın terk edilmesini ve onun yerine İngilizcenin getirilmesini öngörüyor. Ülkenin nüfusunun yalnızca

²⁶ FO371/13094 [E 5741/560/44]

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 2 June 2022

küçük bir yüzdesini etkileyeceği doğrudur, ancak gerçekleştirildiği takdirde büyük önem taşıyacaktır.

2. Bu bilginin kaynağı, Bolu Milletvekili ve Gazi'den sonra belki de yeni alfabenin en çalışkan propagandacısı olan Falih Rıfki Bey'dir ve onun hazırlanmasından sorumlu komisyonun başkanıdır. En azından ona göre, bu fikir hiçbir şekilde yeni değil, çünkü ilkbaharda Büyükelçilik personelinin bir üyeye alfabeyi değiştirme kararı hakkında bilgi verdiğinde, bu konuda da güçlü bir hareket olduğunu da ekledi. İngiliz dilinin ve bu reformun kesinlikle takip edeceğini belirtti. O sırada, Majestelerinin Büyükelçisi'ne olasılık o kadar uzak görünüyordu ki, resmi olarak bildirmeye değer görmedi. Ancak son zamanlarda, örneğin milletvekillerinin, yetkililerin ve tüm sınıflardan Türklerin İngilizce öğrenme konusundaki yaygın arzusu, yakın zamanlarda İstanbul'da çok belirgin bir artış olması rüzgârın nasıl estiğine dair birçok işaret verdi.

Son olarak, bu hafta özel bir görüşmede Falih Rıfki Bey, Fransızcanın İngilizcenin yerine geçmesi kararının artık kesin olarak alındığını, ancak değişiklik için gerekli hazırlıklar yapılmaya kadar mümkün olduğunca gizli tutulduğunu belirtti. Tabii ki, soğuk sadece yavaş yavaş etkilenir. Mevcut fikir, İstanbul, Ankara, İzmir ve ülke çapında büyük şehirlerin liselerinde öğretimin büyük bir kısmı İngilizce öğretmenleri tarafından verilecekti. Bu okullarda 110 kadar İngiliz öğretmenin istihdam edileceğini öngörülüyor. Yabancılar dil meselesinin bir miktar zorluk teşkil edeceğini fark etti, ancak şimdi Türkçeyi eskisinden çok daha kolay öğreniyor ve bu nedenle zorluk geçici olacak. Yetkililer, her halükârda, öğretmenlerin gelmesi gerektiğine kararlı. Falih Rıfki Bey, Majestelerinin Elçiliği'nden kesinlikle yardım istemedi muhtemelen işler bunun için yeterince ileri gitmedi. Yine de ama o bunu ima etti. Bay Helm Büyükelçiliğinin Türk Hükümetine bu konuda mümkün olan her şeyi yerine getirmekten çok memnun olacağını belirtti. Elbette, bu önemli kararın alınmış olduğunu iddia boşuna olacaktır. Bununla birlikte, derinlere yerleşmiş sık sık İngiliz kurumlarına ve yöntemlerine saygı duyduğunu ve bunun aksine Anglo-Sakson'un her halükârda maddi amaçlar için daha büyük değerine olan benzer bir güveni dile getirdi.

Aslında Latin kültürüne, Türkiye ve Türklerin, altında gerçekleştirilen reformlardan mümkün olan en geniş ölçüde yararlanabilmesi için, İngiliz dilinin ve Anglosakson kültürünün yayılmasında (burada) en üst düzeyde, genel bir his var. Mevcut rejim bu kanaat bir süredir var olmasına rağmen, yine de bu son reformun, son iki yılda önde gelen Türkler tarafından Batı Avrupa ve Amerika'ya yapılan bir dizi ziyaret etkisi ile olması muhtemeldir.

3. Falih Rıfki Bey ve diğer iki milletvekili 1927 yazında uluslararası parlamenter kongresine katıldılar. Türkiye'yi temsil etmek için gittikleri Rio de Janeiro'ya yaptıkları ziyaret vesilesiyle Sao Paulo'yu ve diğer zengin Brezilya limanlarını ziyaret ettiler. Burada İngiliz ve Amerikalı iş adamlarının tüm önemli ticaret dallarına eşit şartlardan daha çok sahip olmalarından etkilendiler. Daha sonra başka ülkelere yaptığı ziyaretler de bu izlenimi

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 2 June 2022

pekiştirmiş ve bu Türklere de İngilizcenin dünya ticaret ve ticaret dili olduğunu fark ettirmiştir. Geçen kış yarı resmî gazetede ilk yabancı dil olarak İngilizcenin benimsenmesinin arzu edilirliliğini vaaz ettiği bir dizi makale yayınlamış olması kesinlikle ikincisinin onayı olmadan olmamıştır. Türkiye’de son kararın büyük ölçüde onun çabalarına bağlı olması gerekiyor ve şimdi, kampanyası için yeni mühimmat elde etmek için önümüzdeki yaz İskandinav ülkeleri, Büyük Britanya ve Amerika’ya resmi bir göreve gideceğini söylüyor.

4. Yukarıda önerildiği gibi, bu reform, maddi avantajlara yönelik bir arzu tarafından harekete geçirilmiştir. Ancak ısrar edilirse, önemli ahlaki etkileri olabilir. Türklerin Latin kültüründen ziyade Anglo-Sakson kültürüne daha yakın olması muhtemeldir. Bu konu da en belirgin siyasi etki, Fransızların acımasızca yaralanacağı için Türk Hükümeti’nin şu anda planı karanlık tuttuğu görünüyor. Çünkü Fransız eğitim çıkarları burada derinden kök salmış durumda. Doğrusu, konuları son yıllarda önemli ölçüde sarsıldı. Ancak bugün yabancı dil bilen Türklerin büyük çoğunluğu sadece Fransızca biliyor. Sonuç olarak, siyasette sıklıkla yanlış anlaşılıyor ve ticarete her zaman engelliyiz. Bu nedenle, kendi payımıza, yalnızca daha büyük bir ilişki olasılığını memnuniyetle karşılayabiliriz.

Raporda öne sürüldüğü gibi bu dönemde Türk eğitim sisteminde bazı yeniliklere gidilmiştir. Yapılan yenilikler arasında İngiliz sistemi bir eğitim anlayışı vardır. Ayrıca okullarda yabancı dil olarak öğretilen Fransızcanın yanı sıra İngilizcenin öğretilmesine de karar verilmiştir. The Times gazetesi 16 Haziran 1933 tarihli haberinde Türkiye’de yeni açılacak kolejlerde birinci yabancı dil olarak İngilizcenin öğretilmesine yer vermiştir. İlk uygulama bu yıl içerisinde açılacak olan Ankara Gazi Koleji’nde yapılacaktır. Okulda üç İngiliz profesör de görev yapacaktır. Ayrıca İstanbul’da kolejlere hazırlık için özel İngilizce dersleri verilecektir. Gazete, yabancı dil konusundaki bu yeni düzenleme uygulanmaya başlanırsa, ülkede yabancı dil konusunda birinci sırada yer alan Fransızcanın yerini İngilizcenin alacağını iddia etmiştir.

Bu konu Sir Clerk tarafından Londra’ya, Dışişleri Bakanı Sir Simon’a 30 Haziran 1933 tarihinde rapor edilmiştir. Raporda İngilizce öğretmenleri olarak alınacak öğretmenlerin İstanbul’daki İngilizce kurslarına katılacağını ve kurs sonunda bir sınava tabi tutulacağını, başarılı olanların atanacağını, kursu Gazi Enstitüsünde pedagoji, İngilizce ve felsefe dersleri ile veren ve Gazi’nin evlat edindiği kızlara İngiliz edebiyatı dersleri veren Bayan Derbyshire yürüteceğini bildirmiştir. Büyükelçi, Türkiye’de eğitim sisteminde gerçekleşen bu olayların, İngiliz eğitim sistemine ve İngilizceye olan ilgiyi göstermesi bakımından son derece önemli olduğunu vurgulamaktadır.²⁷

²⁷ Mustafa Edip Çelik, *İngiliz Kaynaklarına Göre 1930-1939 Arası Türk-İngiliz İlişkileri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 83.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 2 June 2022

İngiltere'nin yedi yıldan beri Türkiye Büyükelçiliğini sürdüren Sir George Clerk, Ekim 1933'te görev süresini tamamlayarak Türkiye'den ayrılmıştır. Clerk'in gidişi Türk dış işleri çevrelerinde üzüntüye yol açmıştır. Büyükelçi hakkında samimi ifadeler kullanarak üzüntülerini belirtmişlerdir. Türk hariciye mensuplarının ortak paylaştıkları görüş, Sir Clerk'in ülkelerinin sorunlarını ortak menfaatler kapsamında ele alan ve bu konuda her zaman değerli görüşlerini sunmaktan çekinmeyen içten bir dost olduğu kanaati yönünde olmuştur.

Sonuç

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu andan itibaren, batılılaşma yolunda emin adımlarla ilerlemesi, İngiltere'nin daima ilgisini çekmiştir. Özellikle Türkiye'de gerçekleştirilen alfabe değişikliği İngiliz kamuoyunda geniş yankılar bulmuş, dönemin en önemli gazeteleri uzun yazılarla bu yeniliği okuyucularına aktarmışlar, Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde yürütülen yeni Türk alfabesini tanıtmaya ve öğretmeye faaliyetlerine büyük ilgi göstermişlerdir. İngiltere adına Türkiye'de alfabe değişikliği konusuna ilgi gösteren sadece İngiliz gazeteleri ve onların okuyucuları olmamış, Türkiye'deki İngiliz Büyükelçisi Sir George Clerk de konuyla yakından ilgilenmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında İngiltere'nin Türkiye Büyükelçisi görevini yürüten Sir Ronald Charles Lindsay'ın Almanya'ya Büyükelçi olarak atanması üzerine yerine atanan Prag Başkonsolosu George Clerk atanmıştır. 1926-1933 yılları arasında İngiltere'nin Türkiye büyükelçiliği görevini yürüten Clerk temsilcilik faaliyetinin yanı sıra tutmuş olduğu raporlarla erken cumhuriyet dönemi Türkiye'nin tarihine de tanıklık etmiştir. Aslında bu dönem Türk İngiliz ilişkileri Musul sorunu iki ülke ilişkileri açısından bir hayli gergin zamana denk gelmektedir. Daha önce konsolos olarak görev yaptığı ülkeye büyükelçi olarak dönmesi Türkiye ile İngiltere arasında yeni bir dönemin başlamasına yol açmıştır.

Başlangıçta Türkiye'de bir alfabe değişikliğinin pek mümkün olmadığına dair raporlar göndermiş, ancak daha sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın yeni harfleri, topluma benimsetmek için yürüttüğü faaliyetleri bütün ayrıntılarıyla ülkesine aktarmıştır. Büyükelçi Clerk, gönderdiği raporda, Mustafa Kemal Paşa'nın, yeni Türk Harflerini halka öğretmek için Başöğretmen olarak yurt gezilerine çıktığını, gittiği her yerde, insanlara yeni yazıyı tanıttığını öğrettiğini belirtmiştir.

Yeni Türk alfabesi hakkında tutulan ilk raporların yanı sıra İngiliz sefaretinin tuttuğu son raporlarda Türkiye'de okullarda İngilizce eğitime geçilmesi ile ülkeleri adına ortaya çıkabilecek fırsatları ön plana çıkarttıkları görülmektedir. Raporda öne sürüldüğü gibi bu dönemde Türk eğitim sisteminde bazı yeniliklere gidilmiştir. İngiliz sefaretinin öngörüsü doğru çıkmış ilerleyen yıllarda İngilizce eğitimin Türk eğitim sistemindeki yeri giderek artmıştır.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 2 June 2022

Bu dönemde Türkiye’de gerçekleştirilen en köklü devrimlerden birisi olan yeni Türk alfabesinin kabul edilmesi ve uygulaması hakkında görüşlerini içeren bir dizi raporlar hazırlamıştır. Dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Austen Chamberlian’a gönderilmiş olan raporların Clerk’in kendi şahsi izlenimleri ve yapmış olduğu özel görüşmelerden elde ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bugün İngiliz arşivlerinde yer alan raporların büyük elçinin o dönem Türkiye’de yayımlanan dergi ve gazetelerden de elde ettiği bilgileri derleyerek oluşturduğu görülmektedir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (DABCA)

CBA, A.IV-17-d, D. 71, F.43-1.

CBA,192-72, M-06-07-1926-1-3

CBA, HR.İM.,192-72, M-06-07-1926

CBA, HR.İM.,255-56, M-19-11-1926

CBA, HR.İM.,192-72, M-06-07-1926

CBA, HR.İM.,256-31, M-03-02-1927

The National Archives, Foreign Office

FO371/13094 [E 2877/580/44]

FO371/13094 [E 4293/560/44]

FO371/13094 [E 4759/560/44]

FO371/13094 [E 4759/560/44]

FO371/13094 [E 5741/560/44]

Gazeteler

Cumhuriyet Gazetesi

Araştırma, İnceleme ve Tezler

AKALIN, Şükrü Haluk, Cumhuriyet Döneminde Türkçe, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 18, Yeni Türkiye Medya Yayınları, Ankara, 2002.

BOYAR, Ebru, Türk-İngiliz İlişkilerinde Prestij Faktörü (1923-1938), *Belleten Dergisi*, TTK Yayınları, Ankara 2014.

ÇELİK, Edip Mustafa, “İngiliz Büyükelçilik Yıllık Raporlarında Türk Dış Politikası (1933-1937)”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt 3, Muş 2017.

ÇELİK, Mustafa Edip, *İngiliz Kaynaklarına Göre 1930-1939 Arası Türk-İngiliz İlişkileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DÖNMEZ, Cengiz, *Tarihi Gerekçeleriyle Harf İnkılâbı ve Kazanımları*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2008.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 2 June 2022

ERDEM, Ufuk, “İngiliz Elçisi George Clerk’in 1927 Türkiye Raporu (1927 Yılı Türkiye Fişlemeleri)”, *Atatürk Dergisi*, cilt 3, sayı 2, Erzurum, 2014.

KILIÇ, Fahri, *Yeni Türk Alfabesinin Kabulü Ve Öğretiminde Kullanılan Yöntemler-Araçlar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2012.

ŞİMSİR, Bilal N., *Türk Yazı Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1992.

YILMAZ, Mustafa, *İngiliz Basını ve Atatürk’ün Türkiye’si*, Phonix Yayınevi, Ankara, 2002.

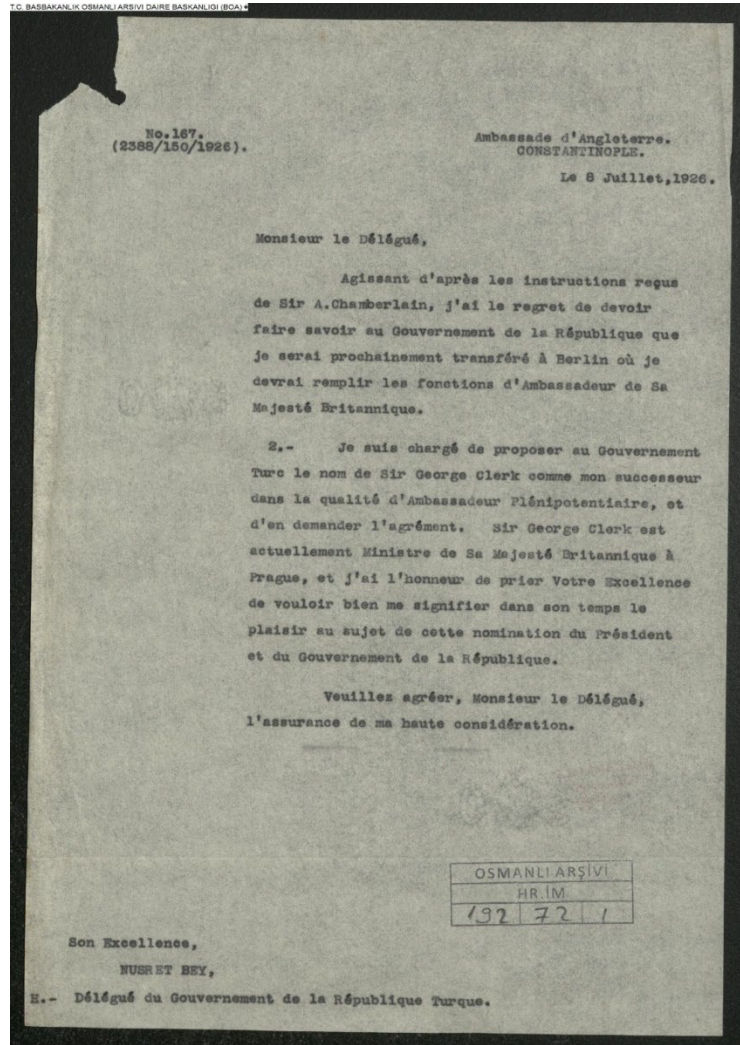
YILMAZ, Mustafa, “İngiliz Kamuoyu ve Harf İnkılâbı”, *80. Yılında Türk Harf İnkılâbı Uluslararası Sempozyumu*, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2008.

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 2 June 2022

Ekler

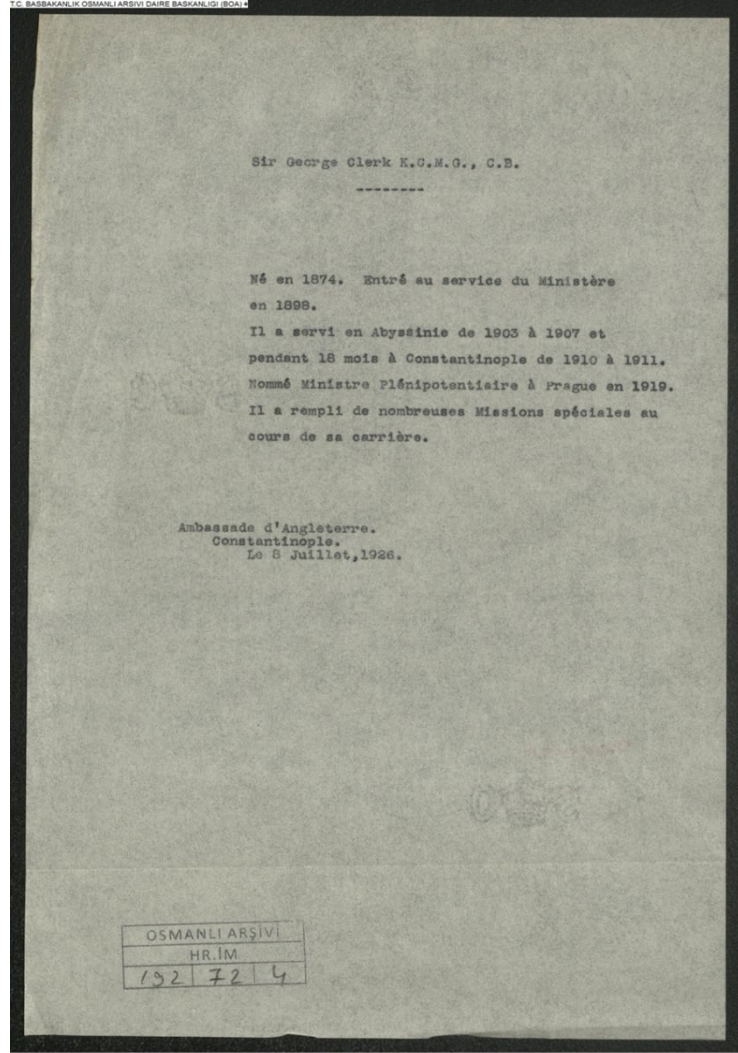
Ek-1: İngiliz Sefiri R.C. Lindsay'ın yerine atanan Prag Elçisi George Clerk'in Türk Hükümeti nezdinde uygunluk alması ve özgeçmiş

HR.İM.00192.00072.001

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 2 June 2022

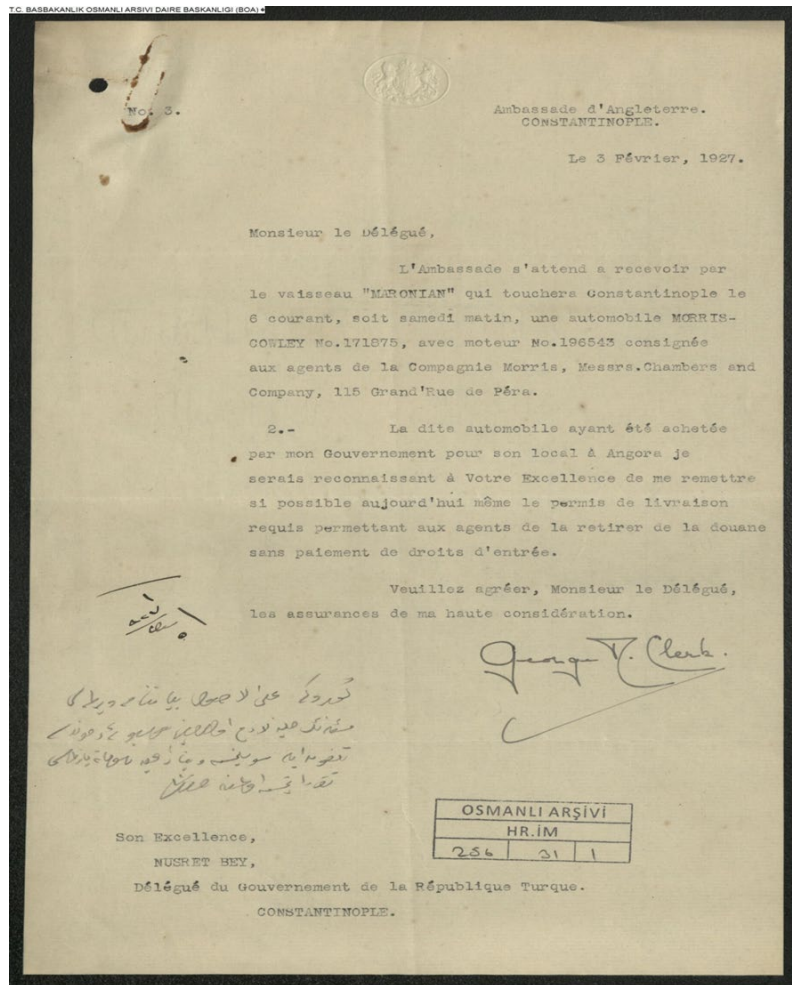

HR.İM.00192.00072.004

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 2 June 2022

Ek-2: George Clerk'in Makam Aracının Vergi Muafiyet Belgesi

HR.İM.00256.00031.001

Journal of Anglo-Turkish Relations Volume 3 Number 2 June 2022

Ek-3: George Clerk'in Gönderdiği Bir Rapor Örneği

